

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: جمعیت‌شناسی

عنوان:

بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی و جمعیتی موثر بر باروری زنان همسرदार
۱۵-۴۹ سال روستای بساط بیگی شهرستان کوه‌دشت در سال ۹۱-۹۲

استاد راهنما:

دکتر حجیه بی بی رازقی نصرآباد

استاد مشاور:

دکتر سید رضا معینی

پژوهشگر:

غلامرضا منصور

تابستان ۱۳۹۲

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و بمواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌آیست جایگاه دانشگاه در اعتدای فرهنگ و تمدن بشری، مادانجویان و اعضاء هیات علمی و اعضاء هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهشی به نظر قرار داده و از آن تحفظ می‌کنیم:

- ۱- اصل برات: التزام به برات جویی از حرکت رفاذ غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه‌ای غیر علمی می‌آیند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از حرکت جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشتهار نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم با حرمت با انجام تحقیقات و رعایت جانب‌داری و خودداری از حرکت حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران، نویسندگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به مینت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان‌ها و کشور و کلیه افراد و نهاد‌های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان‌سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن به‌یشرد و توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

تقدیم:

تقدیم به مادر، همسر و دخترم پاریس

سایه بانان آرامش

تکيه گاهان زندگی

به زیباترین آفرینش های خالق

به رشته های محبت زندگی که پرستش را از ایشان آموختم

به آنان که یاریم کردند تا بیاموزم.

پاسکزاری

باسپاس فراوان از استاد ارجمند خدانم دکتر حمید بی بی رازقی نصر آباد که اگر
دستان پر محبت ایشان نبود هرگز نمی توانستم این راه پر فراز و نشیب را طی کنم و نیز
از استاد ارجمند جناب آقای دکتر سید رضا معینی و دکتر معدنی و باسپاس فراوان از
کلیه اساتید ارجمند که در طول دوران تحصیلم یاران، خستگی ناپذیر من بودند.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب غلامرضا منصوری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۸۲۳۴۴۵ در رشته جمعیت شناسی که در تاریخ ۹۲/۶/۲۵ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی و جمعیتی موثر بر باروری زنان همسر دار ۴۹-۱۵ سال روستای بساط بیگی شهرستان کوهدشت در سال ۹۲-۹۱

با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در موارد که دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ : ۹۲/۶/۲۵

دانشجوی کارشناسی ارشد **غلامرضا منصوری** از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸

بحروف **هجده** و با درجه **عالی** مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	مقدمه
۳	بیان موضوع و مساله تحقیق
۴	اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن
۵	اهداف تحقیق
	فصل دوم: ادبیات تجربی و نظری تحقیق
۷	مقدمه
۷	مروری بر مطالعات و تحقیقات انجام شده
۷	مطالعات خارجی
۹	مطالعات داخلی
۱۶	ماتریس مطالعات پیشین
۱۷	مبانی نظری و مفهومی تحقیق
۱۷	تئوریهای اقتصادی تبیین باروری
۱۷	۱- نظریه لینشتاین
۱۸	۲- تئوری عرضه و تقاضا
۱۹	۳- نظریه اقتصاد خرد باروری
۲۰	۴- تئوری اقتصاد خرد نئوکلاسیک
۲۱	تئوریهای اجتماعی تبیین باروری
۲۵	تئوریهای جمعیتی تبیین باروری
۲۵	۱- تئوری انتقال جمعیتی
۲۵	۲- تئوری رژیمهای جمعیتی
۲۶	۳- نظریه انتقال جمعیت شناختی و انتقال باروری
۲۹	۲. متغیرهایی که بر حاملگی زنان مؤثرند (متغیرهای حاملگی)
۲۹	۳. متغیرهایی که بر وضع حمل موفقیت آمیز مؤثرند (متغیرهای وضع حمل)

۳۰ نظریه نوگرایی یا نوسازی
۳۴ ماتریس نظریات
۳۵ عوامل اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی مؤثر بر فرزند آوری و باروری
۳۵ عوامل اقتصادی
۳۷ عوامل اجتماعی
۴۲ عوامل جمعیتی
۴۵ فرضیه های تحقیق
۴۶ مدل تحقیق

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

۴۸ مقدمه
۴۸ موقعیت جغرافیای منطقه مورد مطالعه
۴۹ روش تحقیق
۵۰ جامعه آماری و حجم آن
۵۰ روش نمونه گیری
۵۰ حجم نمونه
۵۱ روش گردآوری اطلاعات
۵۱ سنجش اعتبار و روایی پرسشنامه
۵۲ نحوه تجزیه و تحلیل اطلاعات
۵۳ تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۵۷ مقدمه
۵۸ توزیع نمونه بر اساس متغیرهای جمعیتی
۵۸ تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده
۵۹ سن زنان
۶۰ سن زنان در اولین ازدواج
۶۱ میزان تحصیلات زوجین
۶۲ وضعیت اشتغال زوجین

۶۳ بعد جمعیتی خانواده زوجین
۶۴ نقش زن در تصمیم گیری برنامه ها و مسائل خانواده
۶۵ سن و جنس فرزندان
۶۶ ترجیح جنسی
۶۷ وضعیت مالکیت مسکن
۶۸ در آمده ماهیانه خانواده

فصل پنجم: عوامل موثر بر باروری

۷۰ تحلیل و تبیین داده ها
۷۰ آزمون فرضیات
۷۰ فرضیه اول
۷۳ فرضیه دوم
۷۴ فرضیه سوم
۷۷ فرضیه چهارم
۷۹ فرضیه پنجم
۸۱ فرضیه ششم
۸۳ تحلیل چند متغیره

فصل ششم: نتیجه گیری

۸۷ نتیجه گیری
۹۱ پیشنهادات
۹۲ محدودیت ها
۹۴ منابع فارسی
۹۹ پیوست ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۶	جدول شماره ۱-۲ ماتریس مطالعات پیشین.....
۳۴	جدول ۲-۲ ماتریس نظریات.....
۴۵	جدول ۳-۲ میزان ها و شاخص های حیاتی استان لرستان بر حسب داده های ثبتي (۱۳۸۸).....
۵۸	جدول ۱-۴ تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده زنان مورد مطالعه.....
۵۹	جدول ۲-۴ توزیع سنی زنان پاسخگو بر حسب گروههای سنی.....
۶۰	جدول ۳-۴ سن اولین ازدواج زنان بر حسب گروههای سنی.....
۶۱	جدول ۴-۴ میزان تحصیلات زوجین.....
۶۲	جدول ۵-۴ وضعیت اشتغال زوجین.....
۶۳	جدول ۶-۴ وضعیت بعد جمعیتی خانواده زوجین.....
۶۴	جدول ۷-۴ نقش زنان در تصمیم گیری های خانواده.....
۶۵	جدول ۸-۴ توزیع فرزندان زنده مانده به تفکیک جنس بر حسب گروههای سنی.....
۶۶	جدول ۹-۴ میزان موافقت جامعه مورد مطالعه با ترجیح جنسی.....
۶۷	جدول ۱۰-۴ وضعیت مالکیت مسکن پاسخگویان.....
۶۸	جدول ۱۳-۴ میزان درآمد ماهیانه خانواده.....
۷۱	جدول ۱۶-۴ رابطه درآمد خانواده با میزان باروری.....
۷۳	جدول ۱۷-۴ وضعیت اشتغال زنان و رابطه آن با باروری (تعداد فرزندان).....
۷۵	جدول ۱۸-۴ رابطه تحصیلات زنان مورد مطالعه با میزان باروری (تعداد فرزندان).....
۷۶	جدول ۱۹-۴ رابطه تحصیلات همسران زنان مورد مطالعه با میزان باروری (تعداد فرزندان).....
۷۷	جدول ۲۰-۴ ترجیح جنسی و رابطه آن با میزان باروری (تعداد فرزندان).....
۷۹	جدول ۲۱-۴ رابطه بین سن ازدواج زن و میزان باروری (تعداد فرزندان).....
۸۱	جدول ۲۲-۴ رابطه بین بعد خانواده زن و میزان باروری (تعداد فرزندان).....
۸۲	جدول شماره ۲۳-۴ نتایج آزمون فرضیات در یک نگاه.....
۸۳	جدول شماره ۲۳-۴ : میزان بتای، متغیرهای اقتصادی.....
۸۳	جدول شماره ۲۴-۴ : میزان بتای، متغیرهای اجتماعی.....
۸۴	جدول شماره ۲۵-۴ : میزان بتای، متغیرهای جمعیتی.....

چکیده

در این تحقیق که با عنوان بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی موثر بر باروری زنان همسر دار روستای بساط بیگی بود. جامعه آماری این تحقیق شامل، کلیه زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله، روستای بساط بیگی می باشد. در این تحقیق از روش نمونه گیری تصادفی ساده و تصادفی سیستماتیک استفاده شده است. با توجه به روش نمونه گیری از جامعه های بزرگ با دقت مناسب، ۲۵۰ نفر از زنان به صورت تصادفی انتخاب شدند. تحقیق انجام شده دارای شش فرضیه اصلی بوده که براساس الگوی مفهومی تحقیق تدوین شده بودند. اطلاعات لازم در پژوهش حاضر با استفاده از روش های مطالعات کتابخانه ای شامل کتب، مقالات، مجلات، گزارشات تحقیقی، مدارک و اسناد موجود و نیز استفاده از اینترنت، همچنین پرسشنامه که بر اساس مطالعات انجام شده در بخش ادبیات موضوع و با راهنمایی اساتید و کارشناسان مربوطه تهیه و روایی و پایایی آن مورد سنجش قرار گرفت، جمع آوری شد. تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده از طریق پرسشنامه در دو سطح توصیفی و استنباطی، با استفاده از نرم افزار spss به تجزیه تحلیل داده ها جهت تأیید یا رد فرضیه های تحقیق پرداخته شد، و راهکارها و پیشنهادهای لازم جهت بهبود وضع این خانواده ها ارائه شد.

واژه های کلیدی: باروری، ترجیح جنسی، روستای بساط بیگی، سن ازدواج و تحصیلات.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

باروری به عنوان یکی از جریانهای عمده جمعیتی نقش تعیین کننده ای در چگونگی توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع در سطح خرد و کلان دارد. در بحث تحول جمعیت، جامعه شناسی باروری اهمیت فراوان دارد، به تجربه ثابت شده است که تغییرات باروری نقش بیشتری در تعیین اندازه جمعیت دارد تا تغییرات در مرگ و میر و هر نوع برنامه ریزی در امر کنترل جمعیت مستلزم توجه به باروری و شناخت عوامل موثر بر آن می باشد، از این رو در این مطالعه سعی می شود عوامل موثر بر باروری را در زنان شناسایی کنیم. نخست به طرح مسئله تحقیق با تکیه بر سطح باروری پرداخته شده و به دنبال آن علت انتخاب موضوع بیان گردیده در مرحله بعد به ضرورت و اهمیت موضوع پرداخته شده و بعد از آن اهداف تحقیق بیان گردیده است .

بیان موضوع و مساله تحقیق

میزان های باروری در کشورهای مختلف جهان نشان می دهد که بین وضعیت اقتصادی خانواده نظیر درآمد، هزینه و ... با میزان های باروری رابطه وجود دارد. بطوری که شرایط اقتصادی تا حدود زیادی می تواند باروری را تحت تاثیر قرار دهد. و همچنین بین عوامل اجتماعی نظیر تحصیلات و باروری رابطه وجود و تحصیلات چون سن ازدواج را بالا می برد، لذا به طور قابل توجهی بر میزان باروری تاثیر می گذارد.

تغییرات جمعیتی یکی از عواملی است که مدل های طراحی شده جهت توسعه را به طور مستقیم تحت تاثیر قرار داده و بدیهی است که چنانچه بین رشد اقتصادی- اجتماعی و رشد جمعیتی در زمینه های مختلف تعادل و تناسب لازم برقرار نباشد کارایی مدل های پیش بینی شده مورد سوال قرار می گیرد و اصولاً برنامه ریزی در سطح گوناگون اعم از سواد، اشتغال، مسکن و ... معطوف جمعیت های انسانی است، از این رو تردیدی نیست لازمه یک برنامه ریزی جامع و چاره ساز همانا شناخت دقیق جمعیت و ویژگی های آن است و در این زمینه باروری به عنوان مهم ترین جنبه تاثیر گذار مطرح می باشد.

اگر نگاهی به زمینه های تاریخی تحولات باروری در ایران داشته باشیم، متوجه می شویم که نرخ باروری کل در سال های نخست پس از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ که حدود ۶/۰۸ فرزند بود، در سال های اخیر به حدود ۱/۸ فرزند کاهش یافته است (عباسی شوازی و مک دونالد ۲۰۰۵). که در این راستا استان لرستان با نرخ باروری کل که حدود ۱/۹ فرزند می باشد، جزء استان هایی به شمار می رود، که میزان باروری کل در آن به زیر سطح جایگزینی رسیده است. ولی میزان باروری کل در روستای بساط بیگی که روستای مورد مطالعه در این پژوهش می باشد و در استان ذکر شده قرار دارد حدود ۳/۱ فرزند می باشد (گزارش مرکز بهداشت روستای بساط بیگی ۱۳۹۲)، که این میزان نسبت به نرخ باروری کل در کشور و همچنین استان لرستان کمتر کاهش پیدا کرده است.

سوالی که این مطالعه بدان می پردازد این است که علیرغم حاکم بودن جو کاهش باروری و به عبارت دیگر بستر باروری پایین در جامعه ایران چه عواملی باعث شده است که باروری در این روستا بالا باشد و عوامل اصلی و تاثیر گذار بر رفتار باروری زنان در روستای مورد مطالعه چیست با در نظر گرفتن مطالب فوق موضوع مورد مطالعه ، بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی، و جمعیتی موثر بر باروری زنان همسر دار ۴۹-۱۵ ساله روستای بساط بیگی است. و سوال اساسی در تحقیق حاضر این است که آیا بین عوامل اجتماعی ، اقتصادی و جمعیتی موثر بر باروری در میان زنان همسر دار ۴۹-۱۵ ساله روستای بساط بیگی رابطه معنا داری وجود دارد؟

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

با توجه به نگرانیهایی که در حال حاضر در مورد کاهش باروری وجود دارد و به ویژه سالخورده شدن مناطق روستایی کشور که ناشی از کاهش باروری، افزایش امید زندگی و مهاجرت به شهرها می باشد، نتایج این تحقیق می تواند به سیاستگزاران و برنامه ریزان جهت اقداماتی برای جلوگیری از کاهش بیشتر کمک کند. و چون تحقیقی در این زمینه بین زنان همسر دار روستای بساط بیگی صورت نگرفته، و آگاهی از پدیده باروری و زاد و ولد در این منطقه به طور خاص از اولویت خاصی برخوردار می باشد، لذا در این روستا خلاء چنین پژوهشی احساس می شود، و آگاهی یافتن از رفتار باروری نیز اهمیت این موضوع را دوچندان می کند. بنابراین قرار داشتن در محیط روستا و آشنایی با موقعیت ها و انگیزه های آنان و علاقه خود محقق به این موضوع با توجه به تحولات اخیر در امر باروری در کشور از انگیزه های اصلی انتخاب این موضوع می باشند.

اهداف تحقیق

اهداف کلی:

بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی و جمعیتی موثر بر باروری زنان ۱۵-۴۹ ساله همسر دار

روستای بساط بیگی

اهداف جزئی:

الف: شناخت تاثیر هر یک از متغیر های جمعیتی نظیر سن و سن به هنگام ازدواج و ترجیح

جنسی و... بر باروری

ب: تعیین تاثیر عوامل اجتماعی و اقتصادی نظیر درآمد و تحصیلات و... بر بارور

فصل دوم

ادبیات تجربی و نظری تحقیق

مقدمه

در این فصل در گام اول به مروری بر مطالعات پیشین که شامل مطالعات خارجی و داخلی انجام گرفته در زمینه باروری می باشند، می پردازیم ، و سپس به عقاید و نظریات باروری پرداخته می شود و در آخر فرضیه ها و مدل تحقیقی تدوین می گردد.

مروری بر مطالعات و تحقیقات انجام شده

مطالعات خارجی:

ماسون و همکارانش^۱ به منظوردست یابی به باروری افتراقی بیش از یکصد مطالعه را در این خصوص در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در سال ۱۹۷۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند . در این بررسی محققین تاثیر متغیرهای اقتصادی و اجتماعی را بر روی باروری خانواده مورد مطالعه قرار دادند. در این تحقیقات متغیرهایی که مورد استفاده قرار گرفته اند عبارت بودند از درآمد، اشتغال، تحرک اجتماعی و جغرافیایی، تحصیلات، ساخت خانواده، مشارکت زنان در فعالیت های خارج از منزل، گرایش های مذهبی و گرایش به برنامه های تنظیم خانواده. در این تحقیق ماسون و همکارانش به این نتیجه رسیدند که نمی توانند به نظری یکسان و سازگار در نتایج مطالعات انجام شده دست یابند لذا در یک جمع بندی کلی بیشتر این مطالعات به این نتیجه رسیدند که تاثیر ارزش ها و اعتقادات سنتی و منزلت اجتماعی-اقتصادی پایین در جوامع مورد بررسی عموماً در جهت افزایش باروری به عنوان محرک به شمار می آیند و بالعکس. از آنها و اعتقادات نو گرایانه و منزلت

^۱ . mason et al.

اجتماعی در سطح بالا بر هنجارهای باروری تاثیر می گذارند و در جهت کاهش آن عمل می کنند (سیفی، ۶۶: ۹).

در سال ۱۹۸۳ سازمان ملل متحد بر اساس اطلاعات حاصله از طرح جهانی باروری که در ۲۲ کشور در حال توسعه اجرا شده بود مطالعه ای انجام داده و نتایج زیر را ارائه نمود:

بین سن مادر و باروری او رابطه درجه دو وجود دارد. تعداد سالهای تحصیل باروری او همبستگی منفی دارد. این رابطه در اغلب موارد غیر خطی است شدت بستگی (۲) این دو متغیر در کشورهایی که سطوح توسعه آنها بالاتر است بیشتر است و نوع رابطه تقریباً خطی است. سن ازدواج مادر اثر منفی بر باروری دارد. به این معنی که باروری در نزد مادرانی که در سنین پایین ازدواج می کنند بیشتر است. همبستگی باروری با سطح سواد در نقاط شهری بیشتر است. اما در کشورهای توسعه یافته تفاوت چندانی ملاحظه نمی شود (فرزانه، ۷۳: ۱۴۰-۱۳۹).

رونالد و فریدمن^۱ (۱۹۷۰) در مطالعه ای در هنگ کنگ که عنوان کاهش باروری در آن کشور را داشته به بررسی شاخص های اقتصادی، اجتماعی در آن جامعه و انگیزه کاهش باروری پرداخته است و نتیجه گرفته که قابلیت کاهش باروری در سنین بالای ۳۰ سالگی بیشتر است، اگرچه کاهش باروری نکاحی در سنین پایین به دلیل ساختار سنی جوان از اهمیت بیشتری برخوردار است، با افزایش میانگین سن ازدواج و به فعل درآمدن پتانسیل کاهش باروری سنین بالا با مشارکت زنان ۲۵ تا ۳۵ ساله در تجدید نسل اهمیت بیشتری خواهد یافت و گروه های سنی قبل و بعد از سن مذکور به لحاظ افزایش سن ازدواج کنترل ارادی در جهت محدود نمودن موالید نقش بسیار کمی در بچه زایی به دست می آورند که مطلوب جوامع توسعه یافته و پیشرفته می باشد.

توگاند^۲ (۱۹۹۸) به بررسی تاثیر اشتغال زنان بر باروری در مناطق شهری نیجریه پرداخته است وی این بحث را به میان می آورد که به دو دلیل اشتغال زنان تاثیر منفی مداومی را روی باروری در

^۱ . Ronald and Fried man

^۲ . Two gaedae